

До разової спеціалізованої вченої ради
Донецького державного університету
внутрішніх справ

В І Д Г У К

*офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри криміналістики Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого Шевчука Віктора Михайловича на
дисертацію Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у кримінальному
провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)»,
подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі
знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»*

Вивчення рукопису дисертації Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)», а також ознайомлення із публікаціями здобувача за темою дослідження дають підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому та методологічному рівні і досягнув поставлених дослідницьких цілей. Цей висновок підтверджується сукупністю основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дисертаційного дослідження пояснюється декількома обставинами.

По-перше, у кримінальному процесуальному законодавстві України відсутній чіткий механізм регламентації процесуальної діяльності спеціаліста, що призводить до різного трактування його функцій у слідчій та судовій практиці. На сьогодні немає єдиного підходу щодо визначення компетенції спеціаліста, його ролі у формуванні доказової бази, а також порядку оцінки його висновків у суді. Це зумовлює правову невизначеність і створює потенційні ризики для забезпечення об'єктивності кримінального провадження.

По-друге, залучення спеціалістів у кримінальному процесі є особливо важливим у зв'язку із процесами трансформації та видозмінення сучасної злочинності в умовах воєнних загроз та цифровізації суспільства, що

потребує застосування спеціальних знань у сферах кібербезпеки, фінансового аналізу, екології, медицини тощо. Незважаючи на зростаючу потребу у використанні таких спеціалістів, законодавство не містить чітких критеріїв їхньої професійної кваліфікації, що може призводити до залучення осіб, які не мають відповідного рівня підготовки.

По-третє, питання доказового значення висновків спеціаліста залишається дискусійним у теорії кримінального процесуального права. Судова практика демонструє неоднозначність у підходах до їхньої оцінки: в одних випадках висновки спеціаліста розглядаються як додаткове джерело інформації, що має допоміжний характер, в інших – як самостійний доказ. Така ситуація свідчить про необхідність законодавчого врегулювання питання щодо правового статусу висновків спеціаліста та визначення їхнього місця у системі доказів.

Також дисертаційне дослідження набуває особливого значення у контексті євроінтеграційних процесів України. Міжнародні стандарти кримінального судочинства передбачають необхідність вдосконалення механізмів залучення спеціалістів до кримінального процесу. Відповідно адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів потребує комплексного наукового аналізу та розробки відповідних змін.

Зрештою, автор дисертації досить переконливо доводить наукову і практичну значущість обраної ним теми дослідження, виявивши, що ця проблема комплексно спеціально не досліджувалась і вона потребує розробки і глибокого осмислення.

Про актуальність дисертаційного дослідження свідчить і **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Зокрема, дисертаційне дослідження виконано із урахуванням положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних

(експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2024 р. «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями» (0124U003107) та «Організаційні, правові та тактичні засади протидії організованій злочинній діяльності» (0123U104250). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол від 03 серпня 2023 року № 20) (с. 21).

Окреслені обставини засвідчують актуальність дослідження обраної тематики. Розв'язанню вказаних проблем і присвячена дисертаційна робота Кувшинова Олексія Дмитровича, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, мало розробленими кримінальній процесуальній науці і криміналістиці та є перспективними для дослідження. Робота має комплексний характер, в ній розглядаються кримінально процесуальні та криміналістичні проблеми як система знань.

Достатньо вдало дисертантом сформульовано *об'єкт* дослідження, яким виступають суспільні (кримінальні процесуальні) відносини, пов'язані із участю спеціаліста у кримінальному провадженні, а також його *предмет* – спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти) (с. 22).

Метою дослідження є комплексне розроблення теоретичних засад та науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних аспектів участі спеціаліста у кримінальному провадженні (с. 21). Для досягнення поставленої мети дисертантом було сформульовано та послідовно вирішено такі *дослідницькі завдання*:

- досліджено генезу інституту спеціаліста у вітчизняному кримінальному судочинстві;
- оцінено стан наукових досліджень проблем участі спеціаліста у кримінальному провадженні;
- визначено й охарактеризовано ключові елементи процесуального статусу спеціаліста;
- досліджено процесуальні та організаційні засади отримання та використання висновку спеціаліста у кримінальному провадженні, оцінити ефективність указаної процесуальної форми спеціальних знань;
- висвітлено і охарактеризовано загальні організаційні засади залучення спеціалістів до проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні;
- опрацьовано тактико-криміналістичні засади залучення та використання допомоги спеціаліста під час проведення окремих С(Р)Д;
- визначено і розглянуто види допомоги, що надають спеціалісти слідчому під час підготовки та призначення судових експертиз (с. 21-22).

Методологічне підґрунтя представленої роботи поєднує три основні групи методів: *філософські методи*, що включають закони, прийоми та принципи діалектики і метафізики; *загальнонаукові методи*, які включають такі прийоми логіки, як: аналіз, синтез, дедукція та індукція, системний та структурно-функціональний методи, метод порівняння, прийоми соціологічного методу тощо; *спеціально-юридичні методи дослідження*, що включають формально-юридичний метод як різновид аксіоматичного загальнонаукового методу, історико-правовий метод, методи юридичної

логіки та статистики, методи порівняльного правознавства, а також методи юридичного моделювання й прогнозування (с. 22).

Теоретичний та емпіричний матеріал, наукові позиції аналізуються здобувачем за допомогою комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: для дослідження генези інституту «спеціаліста» у кримінальному процесуальному праві (підрозділ 1.1.) використано *історико-правовий метод*; для аналізу історіографії та оцінювання стану науково дослідження місця та ролі спеціаліста у кримінальному провадженні (підрозділ 1.2.) – *системний та структурно-функціональний методи*; для характеризування процесуального статусу спеціаліста та правових засад його участі у кримінальному провадженні (підрозділ 2.1.), а також з'ясування процесуальних та організаційних засад отримання та використання висновку спеціаліста (підрозділ 2.2.) – *догматичний (формально-юридичний) та системний методи*; для оцінювання ефективності отримання та використання висновку спеціаліста (підрозділ 2.3.) – *порівняльно-правовий, соціологічний (прийом анкетування) та метод прогнозування*; для опрацювання загальних організаційних засад залучення спеціалістів до проведення процесуальних дій (підрозділ 3.1.) – *соціологічний (прийом анкетування) та метод системного аналізу*; для формулювання тактико-криміналістичних засад залучення та використання допомоги спеціаліста під час проведення окремих С(Р)Д (підрозділ 3.2.), а також для визначення можливостей отримання допомоги спеціаліста під час підготовки й призначення судових експертиз – *структурно-функціональний та метод юридичного моделювання* (с. 23).

Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Дисертантом опрацьовано 283 наукових та нормативно-правових джерел, на які автор посилається у тексті рукопису під час полеміки щодо окремих питань проблематики дослідження та обґрунтування власних

висновків, що вказує на достатні знання дисертантом предмета, на його навички до самостійного наукового аналізу.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та узагальнення правових позицій Верховного Суду щодо участі спеціаліста у кримінальному провадженні, статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України, Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією України; матеріали 150 кримінальних проваджень, у яких використовувалася допомога спеціалістів; результати анкетування 360 практичних працівників (слідчих/дізнавачів НП України, прокурорів, спеціалістів-криміналістів НП України та судових експертів, які мають досвід участі у кримінальному провадженні як спеціалісти) щодо теоретичних та практичних питань участі спеціаліста у кримінальному провадженні (с. 23-24).

Зазначені показники свідчать про наявність комплексної, цілісної роботи, вказують, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Дисертацію надано у виді рукопису, загальний обсяг якого становить 305 сторінок, з яких основного тексту – 231 сторінка. Робота містить анотації, вступ, три розділи, що містять у собі 7 підрозділів, висновки, список використаних джерел (283 джерел на 34 сторінках) і додатків (на 22 сторінках).

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній

масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, криміналістики, судової експертизи, кримінального, кримінального процесуального, міжнародного права та ін.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у представленій роботі полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих проблем дисертація Кувшинова О. Д. є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень кримінальних процесуальних та криміналістичних аспектів участі спеціаліста у кримінальному провадженні, в якому сформульовано й обґрунтовано пропозиції щодо доповнення чинного КПК України змінами. полягає у комплексному аналізі правового статусу та функцій спеціаліста у кримінальному провадженні, що розглядається як із кримінально-процесуальної, так і з криміналістичної точок зору. Дисертант не лише систематизував наявні теоретичні підходи до визначення ролі спеціаліста, а й запропонував нові доктринальні положення та практичні рекомендації, що сприятимуть удосконаленню кримінального процесуального законодавства України (с. 24-25).

Здійснений аналіз змісту даного дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про *наявність певних елементів наукової новизни*. На наше переконання, найбільш суттєвими науковими положеннями у пропонованій дисертації є положення, висновки та рекомендації, які були вперше обґрунтовані у рецензованій праці, а також ті, які були удосконалені або одержали у роботі подальший розвиток. До таких слід віднести:

- розкрито елементний склад процесуального статусу спеціаліста як учасника кримінального провадження. До таких елементів віднесено сукупність відповідних юридичних норм, легальне визначення поняття спеціаліста, його процесуальні (юридичні) форми участі у провадженні, права й обов'язки, додаткові гарантії, відповідальність, обмеження щодо участі в судочинстві, а також порядок оплати роботи;

- запропоновано *класифікацію спеціалістів залежно від характеру*

їх участі у кримінальному процесі. Дисертант обґрунтовано розподіляє спеціалістів на три групи: *технічні спеціалісти*, що здійснюють допоміжні дії під час огляду, слідчого експерименту тощо; *аналітичні спеціалісти*, які надають консультації слідчому, допомагають у тлумаченні складних технічних і технологічних процесів; *комбіновані спеціалісти*, які поєднують обидві функції, зокрема у випадках роботи з цифровими доказами. Ця класифікація має значний теоретичний і практичний інтерес, оскільки дозволяє чітко розмежувати функціональні можливості спеціалістів у кримінальному провадженні;

- розроблено *критерії оцінки доказового значення висновків спеціаліста*. У дисертації вперше обґрунтовано, що висновки спеціаліста можуть мати *опосередковане доказове значення* за умови належного процесуального оформлення;

- запропоновано *критерії*, за якими висновки спеціаліста можуть оцінюватися як *допоміжні докази* у кримінальному провадженні, що є важливим для вирішення проблеми доказової сили таких висновків у судовому процесі;

- обґрунтовано необхідність розширення процесуальних прав спеціаліста. Автор аргументовано доводить, що чинне законодавство недостатньо регламентує повноваження спеціаліста, особливо щодо можливості ініціювання додаткових слідчих дій або уточнення обставин справи під час їх проведення;

- запропоновано конкретні зміни до законодавства. На основі аналізу нормативної бази та судової практики дисертант запропонував зміни до Кримінального процесуального кодексу України, які спрямовані на удосконалення правового статусу спеціаліста. Основні пропозиції: *доповнити статтю 71 КПК України* нормою про можливість спеціаліста не лише надавати допомогу у проведенні слідчих дій, а й ініціювати їх проведення у разі необхідності. *Внести зміни до статті 84 КПК України*, закріпивши висновки спеціаліста як окремий вид доказу із чітко

визначеними критеріями їхньої оцінки. *Врегулювати питання щодо відповідальності спеціаліста у разі надання ним завідомо неправдивого висновку;*

- виявлено та усунено колізії між кримінальним процесуальним законодавством та нормативними актами, що регулюють судову експертизу. Дисертант звертає увагу на існуючі неузгодженості між правовим статусом *експерта* та *спеціаліста*, які створюють труднощі у правозастосуванні. Автор пропонує чітке *відмежування* їх функцій, що має значний прикладний ефект для слідчої та судової практики.

У рецензованій дисертації автором також розроблено низку й інших криміналістичних рекомендацій та положень, що сприятимуть удосконаленню кримінального процесуального законодавства України. У цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає жодних сумнівів. Викладені в дисертації положення, пропозиції й висновки можуть бути використані у: 1) *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінального процесу та криміналістики (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 20 листопада 2024 року); 2) *освітньому процесі* – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес» та «Криміналістика» галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 20 листопада 2024 року); 3) *практичній діяльності* слідчих підрозділів (акт впровадження СУ ГУНП в Полтавській області від 20 серпня 2024 року) та експертних підрозділів (акт впровадження Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М.С. Бокаріуса МІО України від 29 серпня 2024 року); 4) *в законотворчій діяльності* – під час підготовки змін і доповнень до КПК України та до відомчих нормативно-

правових актів, що регламентують порядок участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні теоретичні положення і результати, практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли відображення у 9 публікаціях, у тому числі 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, та 4 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних, всеукраїнських та інших заходах (с. 26, 27, 304-305). У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно із нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою із дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представлено дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження, наукових публікацій автора, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. У тексті дисертації здобувачем вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень. Під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, здійснено посилання на їх публікації. Дисертація О. Д. Кувшинова є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Разом із тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації Олексія Дмитровича Кувшинова та відзначивши її відповідність вимогам до робіт, що подаються на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії щодо необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових

положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності та наукової новизни, практичної значущості, уявляється за доцільне наголосити на окремі положення і висновки, які можуть служити підґрунтям для дискусій під час захисту дисертації:

1. У розділі 2 (підрозділ 2.1) дисертації автор, досліджуючи кримінально-процесуальні аспекти участі спеціаліста у кримінальному провадженні, надає авторське визначення поняття «спеціальні знання», під якими він пропонує розуміти *теоретичні, науково обґрунтовані знання в будь-якій галузі, за винятком знань у галузі процесуального і матеріального права, суб'єктів кримінального провадження та обізнаних осіб, набуті в процесі практичної діяльності на основі спеціальної підготовки (освіти), які спрямовані на процес збирання доказів та пізнання певних фактів і явищ у кримінальному провадженні* (с. 94-95). У цьому визначенні дисертант вживає узагальнений термін «обізнана особа», який на сьогодні у фаховій літературі та на практиці є дискусійним. Цей термін не передбачений процесуальним законодавством України і може спричинити виникнення суперечностей, як у теорії кримінального процесу, так і у правозастосуванні. Якщо використовувати термін «обізнана особа» у визначенні поняття спеціальних знань, як це пропонує автор, то виникає питання про співвідношення поняття «обізнана особа» із спеціалістом, експертом, суб'єктами кримінального провадження, які застосовують такі спеціальні знання та ін. Тому зазначені питання потребують, на нашу думку, додаткової аргументації дисертантом.

2. У дисертації науковий та практичний інтерес викликають роздуми автора щодо застосування на практиці довідки спеціаліста під час використання системи експрес-аналізу ДНК на основі технології RAPID DNA – «ANDE 6C», яка, протягом 90 хвилин може створювати інтерпретовані генетичні профілі з біологічних зразків. Це система, яка дійсно позитивно зарекомендувала себе як дієвий засіб оперативної ідентифікації загиблих осіб під час розслідування воєнних злочинів в Україні (с.144). Відомо, що на практиці результати експрес-аналізу, проведеного із використанням системи

АНДЕ 6С, оформлюються як довідки спеціаліста. З огляду на викладене, логічно постає два питання: а) чи будуть мати такі довідки спеціаліста доказове значення?; б) чи є необхідність після такого експрес-аналізу ДНК призначати судову молекулярно-генетичну експертизу?

3. Позитивним у роботі є дослідження автором процесуальних гарантій спеціаліста. Водночас, вбачається, що не достатньо приділено уваги аналізу таких гарантій із врахуванням міжнародного та європейського досвіду. Потребує розширення аналізу проблеми процесуальних гарантій спеціаліста, зокрема щодо його відповідальності за надання недостовірної інформації або неправомірного впливу на доказову базу. У чинному законодавстві відсутні конкретні положення, які б регламентували наслідки таких дій спеціаліста, що може стати підґрунтям для зловживань у правозастосовній діяльності. У роботі автором лише побіжно зазначено про необхідність удосконалення цієї сфери, проте відсутні детальні пропозиції щодо змін до законодавства, які могли б гарантувати належний рівень відповідальності спеціаліста. Тому, на наш погляд, зазначені питання потребують додаткової аргументації.

4. У підрозділі 2.1 дисертації автор, досліджуючи процесуальний статус спеціаліста та правове регулювання його участі у кримінальному провадженні, приходить до висновку щодо наявних проблем під час вибору спеціаліста, який залучається до кримінального провадження та підтвердження його кваліфікації. Досить цікавими є пропозиції дисертанта про необхідність внесення змін у КПК України стосовно того, що необхідно чітко визначити профіль усіх спеціалістів, залучення яких обов'язковим, та визначити порядок підтвердження їх кваліфікації (с.116-117). Крім того, автором пропонується *створення реєстрів осіб, які можуть залучатися до кримінального провадження як спеціалісти* за аналогією з відповідним реєстром експертів (с.150). Вбачається, що питання створення реєстрів спеціалістів, які залучаються до кримінального провадження, є достатньо дискусійним і потребує додаткової аргументації автором під час публічного захисту дисертації.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Кувшинова Олексія Дмитровича, а насамперед характеризують складність та актуальність досліджуваної теми.

Таким чином, вищевикладене є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)», як кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, що містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених дисертантом досліджень, які мають істотне значення для галузі знань 08 «Право», зі спеціальності 081 «Право», а також свідчить про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.

Дисертаційне дослідження Кувшинова Олексія Дмитровича «Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, яка вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним й таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Дисертація **«Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти)»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів

України від 21 березня 2022 року № 341, від 19 травня 2023 року № 502), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759), а її автор – **Кувшинов Олексій Дмитрович**, на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

Завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

Віктор ШЕВЧУК

Підпис	<i>Шевчука В.</i>
Засвідчую	<i>Гену</i>
Нач.ВК	
_____р.	